

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРАЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

А.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰАТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ А.Н. ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

«ҰАТТЫҚ ВАЛЮТАНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ МЕМЛЕКЕТТІҢ
ҚАРЖЫЛЫҚ КАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ»
Қазақстан Республикасының ұлттық валютасының 30 жылдығына арналған
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

Международной научно-практической конференции,
посвященная 30-летию национальной валюты Республики Казахстан
«СТАБИЛЬНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ВАЛЮТЫ КАК ФАКТОР
ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА»

COLLECTION OF REPORTS

of the international scientific and practical conference dedicated to the 30th anniversary
of the national currency of the Republic of Kazakhstan
«STABILITY OF THE NATIONAL CURRENCY AS A FACTOR OF ENSURING
FINANCIAL SECURITY OF THE STATE»

АСТАНА, ASTANA,
2023

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н. ГУМИЛЕВА

MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**"ҰЛТТЫҚ ВАЛЮТАНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ МЕМЛЕКЕТТІҢ ҚАРЖЫЛЫҚ
ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ"**
Қазақстан Республикасының ұлттық валютасының 30 жылдығына арналған
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
Международной научно-практической конференции, посвященная 30-летию
национальной валюты Республики Казахстан
**«СТАБИЛЬНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ВАЛЮТЫ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА»**

COLLECTION OF REPORTS
of the international scientific and practical conference dedicated to the 30th anniversary of the
national currency of the Republic of Kazakhstan
**"STABILITY OF THE NATIONAL CURRENCY AS A FACTOR OF ENSURING
FINANCIAL SECURITY OF THE STATE"**

ASTANA, 2023

ӘОЖ 336(075.8)
КБЖ 65.261
М17

Редакциялық алқа:

Мақыш С.Б. – Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Басқарма мүшесі – академиялық мәселелер жөніндегі проректоры
Жағыпарова А.О. – Экономика факультінің деканы
Ажмухамедова А.А. – Экономика факультеті деканының ғылыми жұмыстар жөніндегі орынбасары
Мажитов Д.М. – «Қаржы» кафедрасының профессоры
Бұлақбай Ж.М. – «Қаржы» кафедрасының меңгерушісі
Майдырова А.Б. – «Экономика және кәсіпкерлік» кафедрасының меңгерушісі
Сембиева Л.М. – «Мемлекеттік аудит» кафедрасының меңгерушісі
Аманова Г.Д. – «Есеп және талдау» кафедрасының меңгерушісі
Муталиева Л.М. – «Туризм» кафедрасының меңгерушісі
Мухияева Д.М. – «Менеджмент» кафедрасының меңгерушісі
Алина Г.Б. – «Бизнес және басқару» факультетінің деканы, Esil University

М17 «Ұлттық валютаның тұрақтылығы мемлекеттің қаржылық қауіпсіздігін қамтамасыз ету факторы ретінде» Қазақстан Республикасы Ұлттық валютасының 30 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясы. – Астана: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2023. – 787 б. Международная научно-практическая конференция, посвященная 30-летию национальной валюты Республики Казахстан **«Стабильность национальной валюты как фактор обеспечения финансовой безопасности государства»**. – Астана: ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, 2023. – 787 с. International scientific and practical conference dedicated to the 30 thanniversary of the national currency of the Republic of Kazakhstan **«Stability of the national currency as a factor of ensuring financial security of the state»**. – Astana: L.N. Gumilyov ENU, 2023. – 787 p.

ISBN 978-601-337-909-8

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның еңбектер жинағында мемлекеттің қаржылық қауіпсіздігін қамтамасыз ету және Қазақстан Республикасы ұлттық валютасының тұрақтылық факторлары қарастырылған.

В сборнике трудов международной научно-практической конференции рассмотрены факторы обеспечения финансовой безопасности государства и стабильности национальной валюты Республики Казахстан.

In the collection of works of the international scientific and practical conference, factors of ensuring the financial security of the state and the stability of the national currency of the Republic of Kazakhstan are considered.

ISBN 978-601-337-909-8

ӘОЖ 336(075.8)
КБЖ 65.261

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023

2. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан (ИПС «Әділет») (2018) Государственная программа развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017– 2021 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 июля 2018 года № 423. Доступно на: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P180000423>
3. Статистические данные Продовольственной и сельскохозяйственной организации Объединенных Наций (ФАО). URL: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/EA>
4. Данные Бюро национальной статистика АСПиР РК;
5. Доля сельского хозяйства в ВВП (Казахстан). URL: https://ru.theglobaleconomy.com/Kazakhstan/share_of_agriculture/;
6. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2023 года «Экономический курс Справедливого Казахстана».

ӘОЖ 33. 336.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЦИФРЛЫ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ЕКІНШІ ДЕНГЕЙЛІ БАНК ҚЫЗМЕТТЕРІ

Нуруллақызы Г., Мақыш С.Б.

*Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Экономика факультеті,
Қаржы кафедрасының докторанты, Астана, Қазақстан
gnurullakzy@mail.ru*

Аңдатпа. Еліміздегі екінші деңгейлі банктердің экономикадағы орны банктің цифрлануының жалпы экономикаға әсерін тигізетінін байқай аламыз. Қолма қол төлемдердің цифрлануы сандық қызметтерді қолданатын тұтынушылардың өсуімен де айқын көрініс табады. Қазақстанда ЕДБ онлайн-сервистерін пайдаланудың өсу үрдісі байқалады. Сонымен қатар, елімізде биометриялық сәйкестендіруді енгізу қашықтықтан қызмет көрсету сервистерін пайдаланудың өсу драйверлерінің бірі болып табылады. Банктік онлайн-сервистердің өсу деңгейі де оң динамиканы көрсетеді.

Кілтті сөздер. цифрлы экономика, екінші деңгейлі банк, электронды төлем жүйелері, мобильді банкинг, онлайн банкинг.

Аннотация. Место банков второго уровня в экономике страны мы можем наблюдать, как оцифровка банка влияет на экономику в целом. Оцифровка наличных платежей также проявляется в росте числа потребителей, пользующихся цифровыми услугами. В Казахстане наблюдается тенденция роста использования онлайн-сервисов БВУ. Кроме того, внедрение биометрической идентификации в стране является одним из драйверов роста использования сервисов дистанционного обслуживания. Уровень проникновения банковских онлайн-сервисов также показывает положительную динамику.

Ключевые слова. Цифровая экономика, банк второго уровня, электронные платежные системы, Мобильный банкинг, онлайн банкинг.

Annotation. The place of second-tier banks in the economy of our country can be seen that the digitalization of the bank has an impact on the economy as a whole. The digitalization of cash payments is also clearly reflected in the growth of consumers using digital services. In Kazakhstan, there is a tendency to increase the use of STB online services. In addition, the introduction of biometric identification in the country is one of the drivers of the growth of the use of remote services. The level of penetration of banking online services also shows positive dynamics.

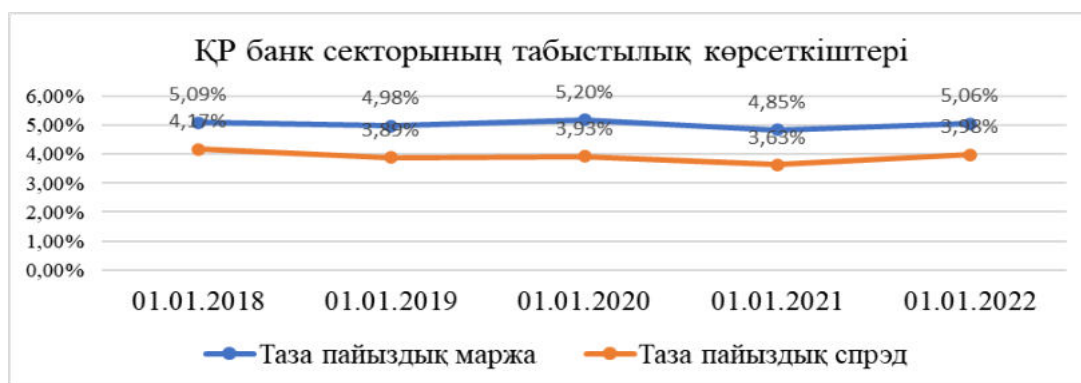
Key words. digital economy, second-tier bank, electronic payment systems, mobile banking, online banking.

Қазақстан Республикасында екі деңгейлі банк жүйесі жұмыс істейді. Еліміздің бірінші деңгейлі және орталық банкі - Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі болып табылады. Сонымен қатар, Қазақстанның мемлекеттік Даму Банкі ерекше құқықтық мәртебеге ие. Бұл Банктің миссиясы елдің шикізаттық емес секторына инвестицияларды жүзеге асыру жолымен ұлттық экономиканың тұрақты дамуына жәрдемдесу болып табылады.

2023 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша елімізде 22 банк жұмыс істейді. Оның ішінде 14-і шетелдің қатысуымен, 11-і еншілес екінші деңгейдегі банк және 1 банк 100% мемлекеттің қатысуымен жүзеге асырылады.

2022 жылы ақпан айында банк секторының жиынтық активтері 3,3%-ға өсіп, 38,2 трлн теңгені құрады. Оған негізінен несие портфелінің 3,5%-ға немесе 670 млрд теңгеге өсуі себеп болған. Сонымен қатар, банктер бір айында 242 млрд теңге таза пайда тапқан.

ҚР банк секторы табыстылық көрсеткіштер соның ішінде таза пайыздық маржа мен таза пайыздық спрэд бойынша соңғы бесжылдың ішінде қалыпты деңгейді көрсетеді. Берілген екі көрсеткіш динамикасын график түрінде төмендегі 1-сурет арқылы көруге болады.

Сурет 1 – ҚР банк секторының табыстылық көрсеткіштерінің динамикасы
Ескерту: [1] дереккөз негізінде автормен құрастырылған.

Банктердің кредит портфелі негізінен жеке тұлғаларға берілген қарыздардың өсуі есебінен бір жылда 4,4 трлн теңгеге немесе 27,9%-ға ұлғайып, 20,2 трлн теңгені немесе жиынтық активтердің 53,7%-ын құрады.

Несие портфелінің құрылымында жеке тұлғалардың қарыздары халыққа 1,8 трлн теңге тұтынушылық кредиттеу және 0,9 трлн теңгеге ипотекалық қарыз беру есебінен 3,2 трлн теңгеге немесе 42,7%-ға өсті.

Банктердің міндеттемелері 21,6%-ға (5,9 трлн теңге) 33,1 трлн теңгеге дейін ұлғайды. Қорландырудың негізгі көзі клиенттердің салымдары болып табылады, олар негізінен жеке тұлғалардың салымдары есебінен бір жылда 20,7%-ға (4,5 трлн теңге) ұлғайып, 26 трлн теңге немесе жиынтық активтердің 69,1%-ын құрады [2].

Бүгінде елімізде 1-кестеде көрсетілгендей, банктерде цифрлы технологиялық шешімдер белсенді қолданылады.

Кесте 1 – Қазақстан банктерінің цифрлы технологияларды қолдануы

Технологиялар мысалы	Анықтамасы
Биометриялық сәйкестендіру	Клиентті оның биометриялық деректері бойынша сәйкестендіру. Ең танымал тәсілдер-саусақ ізі және бетті тану

Қолма қолсыз төлемдер	Смартфондарды, смарт сағаттарды немесе арнайы банк карталарын пайдаланушыларға төлемдер кезінде деректерді енгізудің қажеті жоқ, төлем жасау үшін құрылғыны немесе картаны оқу терминалына қоса салсаңыз жеткілікті
Виртуалды әмиян	Барлық банк карталары синхрондалатын бағдарламалық қосымша, әр түрлі банктерде болса да
Қаржы көмекшілері	Клиенттің жеке шығындары мен кірістерін талдайтын жасанды интеллект, оларды оңтайландыру бойынша кеңестер ұсынады
Әлеуметтік скоринг	Әлеуметтік желілермен синхрондау, интернеттегі белсенділікті бақылау арқылы клиенттердің несиелік қабілетін бағалау үшін жасанды интеллект қолдану
<i>Ескерту: [3] дереккөздер негізінде автормен құрастырылған.</i>	

Еліміздегі аударылымдардың жаппай онлайн түрде жүзеге асуы банк қызметінің цифрлануына алып келеді. Осыған орай ҚҚҚ - Қазақстан қаржыгерлер қауымдастығы талдау орталығының статистикалық зерттеулері бойынша 2021 жылы қолма-қол ақшасыз карточкалық транзакциялар көлемі екі еседен астам өсті және ЖІӨ-нің 89% - ына жетті [4].

2021 жылы қолма-қол ақшасыз карточкалық транзакциялар көлемі 72,3 трлн теңгені (2,1 есе өсті) немесе ЖІӨ-ге 89% - ды құрады.

Осыған орай, ел бойынша қолма-қол ақшасыз операциялардың үлесі 67,4% - дан 77,7% - ға дейін ұлғайды. Барлық қолма-қол ақшасыз төлемдердің басым үлесі интернет / мобильді банкинг арқылы жасалды-83,2% немесе 60,1 трлн теңге (2020 жылы 81,4%).

Сондай ақ, соңғы бесжылдық бойынша қолма қол жасалмайтын төлемдер бойынша интернет/мобильді банкинг пен POS-терминалдар үлесінің көрсеткіштерін төменде берілген сурет арқылы көруге болады.

Интернеттің одан әрі енуі және елдің шалғай өңірлерін мобильді байланыспен қамту қазақстандықтарды "қолма-қол ақшасыз қоғамға" одан әрі жақындатады, әзірге өңірлер бойынша қолма-қол ақшасыз транзакцияларды ілгерілету біртекті емес.

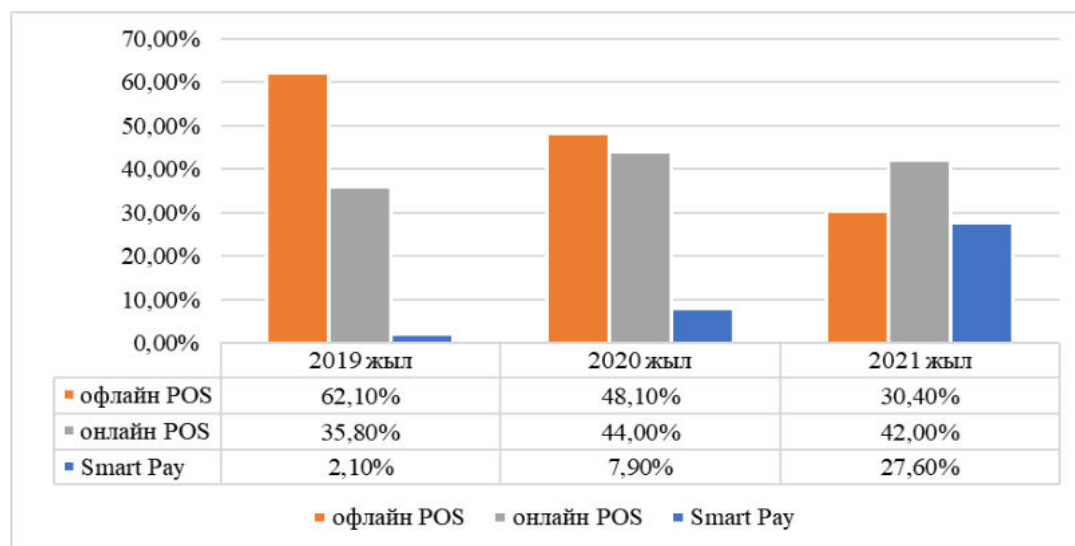
2021 жылы Шымкент, Нұр-сұлтан және Алматы қалаларында қолма-қол ақшасыз операциялардың үлесі операциялар сомасы бойынша 77% - дан 87% - ға дейін диапазонда болды. Ал Қазақстанның 14 облысында бұл көрсеткіш 69% деңгейінде.

Сурет 2 – Қолма-қол жасалмайтын төлемдер динамикасы, соңғы бесжылдық
Ескерту: [4] дереккөз негізінде автормен құрастырылған.

Қолма-қол ақшасыз төлемдердің қарқынды өсуі тұтынушылық сұраныстардың өзгеруіне және жаңа төлем технологияларының пайда болуына байланысты. 2021 жылғы деректерге сәйкес қолма-қол ақшасыз төлемдер сомасы 14,5 триллион теңгені құрады, бұл 2020 жылғы мәннен 82% - ға артық. Бұл ретте 2020 жылы 2019 жылға қарағанда өсім 37% деңгейінде болды. Айта кету керек, қолма-қол ақшасыз есеп айырысу арқылы төлем жиілігі (транзакциялар саны) артып келеді, мұны 2020 және 2021 жылдары тиісінше 34% және 77% - ға жыл сайынғы өсім көрсетеді [5].

Қолма-қол ақшасыз төлемдердегі төлем әдістерінің үлесі туралы 2019-2021 жылдар бойынша ақпаратты төмендегі суреттен көре аламыз.

Сурет 3 – Қолма-қол ақшасыз төлемдердегі төлем әдістерінің үлесі
Ескерту: [6] дереккөз негізінде автормен құрастырылған.

ҚРҰБ деректеріне сәйкес тек 2021 жылдың өзінде POS терминалдардың саны 2,5 есеге артты. Олардың саны ғана емес, функционалдығы да өсті. Жаңа терминалдардың үлкен үлесі жанасусыз төлемді ғана емес, QR-код арқылы да төлемді қабылдайды. Мұндай терминалдар жергілікті нарықтың жетекші ойыншыларында қол жетімді: Kaspi.kz, Halyk Bank және Jusan Bank. Тағы бір жетілдірілген шешім-телефонды POS терминалы ретінде пайдалану.

Қолма-қол ақшасыз транзакциялардың қарқынды өсуі ақша айналымын жеделдету, қаржы операцияларына үлестік шығындарды азайту, 2025 жылы кірістерді жалпыға бірдей декларациялауды енгізу үшін жағдайлар дайындау және тиісінше көлеңкелі экономиканы ЖІӨ-ге 14% - ға дейін қысқарту арқылы экономикаға оң әсер етеді (ҚР Үкіметінің мақсаты). Банктердің төлем тарихына қол жетімділігі қарыз алушылардың несиелік тәуекелдерін дәлірек бағалауға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде банктік экожүйелер мен базарлардың мүмкіндіктерін кеңейтуге ықпал етеді.

2021 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстандағы қолма-қол ақшасыз операциялардың негізгі үлесі интернет / мобильді банкинг арқылы жасалды: 83,4% немесе 60,1 трлн теңге. Бұл ретте бес жыл бұрын онлайн-төлемдер үлесіне бар болғаны 23,2% - ды құрады [5].

Статистикалық деректер бойынша елімізде 2022 жылы Қазақстан Республикасының екінші деңгейлі банктерінің облыс бойынша бөлімшелер саны 259 және қосымша орындар саны 1475 көрсетеді. Виртуалды банктік бизнесті дамыту арқылы жоғарыда көрсетілген бөлімшелер мен қосымша орын шығындарын азайта аламыз.

Қорытындылай келе, еліміздегі екінші деңгейлі банктердің экономикадағы орны бантің цифрлануының жалпы экономикаға әсерін тигізетінін байқай аламыз. Қолма қол төлемдердің

цифрлануы сандық қызметтерді қолданатын тұтынушылардың өсуімен де айқын көрініс табуда. Цифрландыру банк саласын белсенді дамытуға және дағдарыстан кейінгі кезеңде өз тәсілдерін қайта құрылымдауға мүмкіндік береді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі, Банк секторын қадағалау саясатының 2022 жылға арналған негізгі басымдықтары. – 2022. [Электронды ресурс] <https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/documents/details/273756> (қаралым: 07.10.2023)
2. Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі, [Электронды ресурс], <https://www.gov.kz>. (қаралым: 07.10.2023)
3. Цифровой след: как банки анализируют соцсети клиентов при выдаче кредита. – [Электронды ресурс]. – URL: <https://www.rbc.ru/money/11/10/2017/59db5ec> (қаралым: 07.10.2023).
4. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкінің ресми сайты, [Электронды ресурс], <https://nationalbank.kz/> (қаралым: 09.10.2023)
5. Анализ рынка платежей в Республике Казахстан, Апрель 2022 https://www.pwc.com/kz/en/publications/publication_assets/Payments_PwC_2022_FINAL.pdf

УДК 33. 336.

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ НАЛОГОВО-БЮДЖЕТНЫХ РЕГУЛЯТОРОВ СОЦИАЛЬНОГО НЕРАВЕНСТВА В КАЗАХСТАНЕ И ЗА РУБЕЖОМ

Нурумов А.А.

д.э.н., профессор, ЕНУ им.Л.Н.Гумилёва

Берстембаева Р.К.

к.э.н., ассоциированный профессор

Учреждение «ESIL University» г. Астана, Казахстан,

rberstembayeva@gmail.com

Андатпа. Салық реттеушілері Мемлекеттік әлеуметтік-экономикалық саясатты іске асырудың маңызды тетігі болып табылады. Әлемдік тәжірибеде әлеуметтік теңсіздікті жою мақсатында саяси, әлеуметтік-экономикалық, тарихи жағдайлардың айырмашылығына байланысты елдер бойынша айтарлықтай ерекшеленетін салық құралдарының алуан түрлілігі бар. Салық реттеушілерін зерттеу және ғылыми жүйелеу Қазақстан жағдайында оң әлемдік тәжірибені бейімдеу мүмкіндіктерін қарастыруға мүмкіндік береді.

Мақала "Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік теңсіздікті нивелирлеудің салық құралдары" ҚР ҰӘҚ 2023-2025 жылдарға арналған ғылыми және/немесе ғылыми-техникалық жобалар бойынша гранттық қаржыландыру жөніндегі АР19678553 ғылыми жобасы шеңберінде дайындалған.

Кілт сөздер: салық реттеушілері, салық ставкалары, жеңілдіктер, өмір сүру деңгейі, прогрессивті шкала, әлеуметтік теңсіздік

Аннотация. Налоговые регуляторы являются важным рычагом реализации государственной социально-экономической политики. В целях нивелирования социального неравенства в мировой практике существует огромное многообразие налоговых